

Zaanstad

Kuiper Compagnons

Bureau voor Ruimtelijke Ordening en Architectuur BV

Zaanstad en de Zaanse Rijweg

Zaanse Schans, Verkade, Albert Heijn, Bruynzeel, Forbo, zij bepalen in belangrijke mate de (inter)nationale bekendheid van hun vestigingsplaats: Zaandam. Zij duiden op de rijke historie van de stad. De monumentale industriegebouwen en traditionele houten huizen langs de Zaan staan in groot contrast met de rommelige bebouwing langs de belangrijkste doorgaande weg binnen de grenzen van de stad: de provinciale weg. Hiertoe wil de gemeente deze weg herwaarderen als Zaanse Rijweg. Deze is de transformatie van de provinciale weg en het nieuwe gezicht van Zaanstad.

Wat zijn de ontwikkelingskansen van de Zaanse Rijweg? Waar kan deze tot uitdrukking komen?

Deze ruimtelijke verkenning is een zoektocht naar een levensvatbare strategie. Er wordt daarbij gezocht naar nieuwe bronnen, nieuwe vestigingsplaatsen, de vrije ruimte in de marge van de bestaande situatie. Ofwel het zoeken naar de grenzen van nieuwe volumes, die beelden en inkomsten genereren zonder daarbij de kwaliteiten van de omgeving te veronachtzamen. Het is zoals gezegd de omgeving waaraan de Zaanse Rijweg haar karakter zal ontleiden en daardoor representatief is voor Zaanstad.

De zoektocht naar continuïteiten en imago

Continuïteit en imago toen

Als in voorgaande eeuwen industrie en handel zich vestigt aan de oevers van de Zaan, is dat het begin van de stedelijke ontwikkeling. De Zaan is de drager van deze ontwikkelingen. Het stromende water is de levensader.

Langs de Zaan clusterd zich bebouwing. Zowel kleinschalige woonworpanden als grootschalige industriebebouwing staan aan de oevers van de Zaan. Beide vormen van bebouwing zijn zeer karakteristiek. De kleinschalige door toepassing van hout en kleur (groen), de grootschalige door metselwerk en later gewapend beton. Hierbij is meestal bijzondere aandacht besteed aan de architectonische integratie van bedrijfsnamen of logo's.

De basis van een lineaire stad aan de Zaan wordt eind vorige eeuw gelegd door de spoorlijn ten westen van de Zaan. Later in deze eeuw vindt langs dit spoor de ontsluiting voor gemotoriseerd verkeer plaats binnen een steeds dichter verstedelijkt gebied.

Continuïteit en imago nu

Achter het stuur van een auto wordt het directe beeld voor lange tijd bepaald door twee dubbele asfaltbanen gescheiden door gras. Het karakter van deze provinciale weg wordt versterkt door rommelige bebouwing zoals benzinstations, caravanstallingen, spoorwegemplacements, en lichtreclames waarachter grootschalige detailhandel schuilgaat.

De weg is de belangrijkste ontsluitingsstructuur van Zaandam. In belangrijke mate bepaalt de weg daarmee het beeld en imago van de huidige Zaanstad. De weg wordt bijna altijd aan de Zaanzijde ruimtelijk begrensd door kleinschalige woonbebouwing. Afwijkingen op de weg zijn het tweebaans gedeelte ter plaatse van Wormerveer en het gedeelte ten zuiden van het station Zaanstad, het Hemterrein.

Continuïteit en imago straks

Versnelling, infrastructurele verandering zoals het doortrekken van A8 naar A9, en andere vormen van bedrijfsvoeringen, zoals bijvoorbeeld thuiswerk, zullen een wijziging tot gevolg hebben in het gebruik van de provinciale weg.

In de toekomst zal de weg minder als doorgaande route worden gebruikt. Als toegangsroute zal de nieuwe weg op een andere manier gebruikt worden. Bijvoorbeeld bij benadering vanuit Castricum zal de weg vaker vanuit het knooppunt bij Koog aan de Zaan benaderd worden.

Het stromende water kan als continue beschouwd worden voor het gebied op historische grondslag, en het verkeer op de provinciale weg als de continue van het heden. Het is de vraag wat de continue zal zijn in de toekomst?

Wat is dan het bestaansrecht van de Zaanse Rijweg? De Zaanse Rijweg heeft alleen kans van slagen door continuïteit. Maar in de toekomst lijkt dit functionele fundament verloren te gaan. Is de Zaanse Rijweg een voorbeeld van wishful thinking? Of is er desalniettemin een continuïteit denkbaar. Niet door gemotoriseerd verkeer, maar door haar imago?

Zaans Groen bestaat niet

Als kleur is het een begrip. Niet een vast genormaliseerd gegeven maar een waarde waarvan de betekenis zich in de loop der tijden aanpast en vernieuwd.

In onze benadering staat zaans groen voor anticiperen, vervagen, hernoemen, overwegen, aanpassen, inpassen, vervormen, als een fluïdum, een rivier of een stroom.

Continuïteit in veelkleurigheid

Wat is dan het imago? Is het zoiets als de verscheidenheid van de kleuren groen op de houten gevels van de traditionele gebouwen? Een kleur die bekend staat als zaans groen. Maar bestaat zaans groen eigenlijk wel? Zaans groen is dan weer donker, maar ook vaal of turkoois, misschien wel blauw. Is de Zaanse Rijweg niet als de kleur: eerder een palet of een caleidoscoop?

Zoals de Zaan zelf, waar langs de oevers aan het water industrie en handel zich ontwikkelde en vernieuwde naast traditionele kleinschalige woonbebouwing.

Is Zaans Groen niet een Zaan van Groen?

Bestaat er een Groene Zaan, naast de blauwe? Een Zaan maar dan op het vaste land, als een urbaan stromendal, levensader van de stad, de grote verbindende constante over land, zoiets als een rijweg, een Zaan van asfalt, gras en bomen, een onzichtbare verbinding voor energie, een Zaan in gedachten, virtueel...

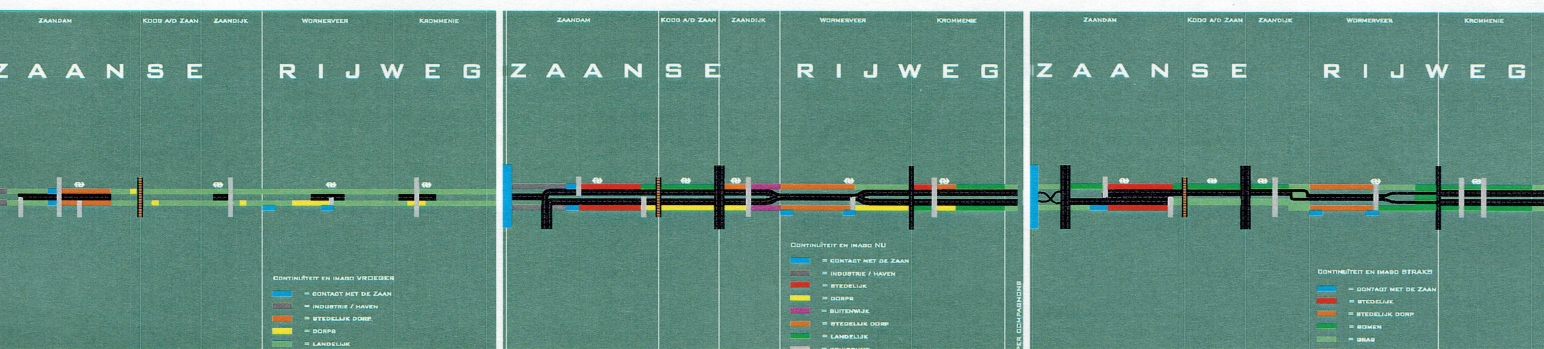
De momenten

De Groene Zaan is een opeenvolging van ruimtelijke momenten. De ruimtelijke momenten hebben een eigen karakter. Door dit eigen karakter versterken we zowel de onderbreking als begeleiding ervan.

In de regio van de momenten is gestreefd naar een versobering van de ruimtelijke profilering van de Rijweg en een optimalisering van dwarsverbindingen voor langzaam verkeer.

De regio beoogt een heldere opeenvolging van momenten. De aanleiding hiertoe wordt bepaald door karakteristieke stedenbouwkundige of landschappelijke elementen. De karakters van de momenten zijn hierop geïnspireerd.

De Groene Zaan integreert daarmee stedenbouwkundige en landschappelijke eenheden met de verkeersfunctie van de weg. De weg is een aanvulling op het gebied dat wordt doorkruist. Op deze manier is ze veel minder een barrière in dit gebied, dan de verkeersmachine in de huidige situatie.

Het Front

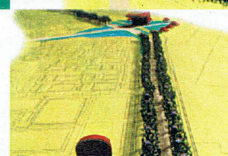
Hier presenteert zich Zaanstad naar het open landschap in het noorden. Dit moment valt samen met de Stelling van Amsterdam. Het Front was in het verleden een bescherming van de stad, nu is het de bescherming van het landschap, een halt voor verstedelijking. "Voor is achter". Het moment zou ontwikkeld kunnen worden als een recreatie punt. Fietsverkeer langs de Stelling van Amsterdam en autoverkeer komen samen bij een horecagelegenheid en een benzinstation. Een nieuw bouwwerk gesymboliseerd door een typische Zaanse voorgevel combineert deze functies. Van hier gaat men naar binnen of naar buiten.

De Rijlaan

De bestaande profilering van de weg met bomen blijft gehandhaafd en wordt versterkt door er nieuwe bomen aan toe te voegen.

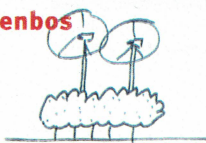
Het Watererf

Het nieuwe NS-station Krommenie is gelegen ten noorden van de nieuwbouwwijk Saendelft. Hier buigt de weg af. Deze knik wordt ruimtelijk gemarkeerd door een monumentaal combinatiegebouw met winkels, kantoren en woningen. Het gebouw richt zich op de Rijlaan door een markant dak. Vanaf dit punt neemt men afscheid van het open Noord-Hollandse landschap. Men wordt herinnerd aan dit landschap door de piramidevormige bebouwing, die zo kenmerkend is voor de boerderijen van Noord-Holland. Deze piramides zijn woningen en markeren de rand van de plas rond het combinatiegebouw.

Het Molenbos

Na de brug over de Nauernasche Vaart wordt het huidige beeld bepaald door de op- en afritten van de N246. Het Molenbos is de transformatie van dit gebied door toevoeging van bomen en bossages, waarbinnen een tweetal grote gebouwen en windmolens geplaatst zijn. De overgang naar het Guisveld wordt versterkt door het Molenbos hier door te zetten. De gebouwen huisvesten bijvoorbeeld aan de noordzijde bedrijven en aan de zuidzijde attracties in relatie met natuurontwikkeling (Expo-2000 paviljoen?). Het Molenbos is een integratie van recreatief gebruik, bedrijfshuisvesting en bron van duurzame (wind)energie.

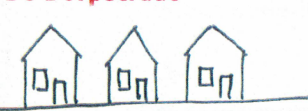
Zaans Smalst

Op dit punt ter hoogte van NS-station is de nabijheid van de Zaan en het open landschap van het Guisveld het sterkst. Tegenover het appartementencomplex op de hoek wordt door nieuwe robuuste woonbebouwing met winkels de doorkijk van land naar water verhevigd. Hier begint het dorpse karakter van de kern Wormerveer. Deze overgang wordt versterkt door hier de straat tussen de bebouwing als plein in te richten en door te trekken tot aan het NS-station. Het station zelf wordt in haar eenvoud benadrukt en het zicht op de polder door de inrichting van de perrons uitgebuit.

De Dorpstraat

Het huidige profiel van de weg wordt hier getransformeerd door klinkerbestrating, snelheidremmende maatregelen zijn hierin opgenomen. Tussen de geparkeerde auto's versterken kleine bomen het dorpse profiel.

Het Dorpsplein

De huidige situatie wordt gedomineerd door een garagebedrijf. Tussen deze ruimte en Zaans Smalst wordt de Dorpsstraat in feite opgespannen. Juist omdat het hier een kruispunt van wegen betreft waar enerzijds de weg afbuigt naar Zaandam en anderzijds afbuigt naar de Zaan (en het monumentale gebouw van de Adelaar) wordt de ruimte vormgegeven als het Dorpsplein. Dit betekent versterking van de verblijfsfunctie en de ondersteuning ervan door woningen. Deze worden als een kenmerkend gebouw vormgegeven dat zich oriënteert op de Dorpsstraat.

De Polderbrug

De verbinding tussen land en water komt hier opnieuw tot stand. Als een opgebolde polder wordt als het ware een weiland over de weg en het spoor getrokken. Dit landschapspark maakt langzaam verkeer van de Zaan naar het Guisveld mogelijk. Het volume onder het opgebolde landschap kan benut worden als bedrijfsbebouwing en woningbouw.

De Dijk

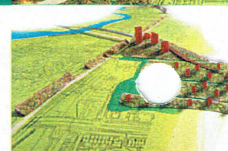
Ten westen van Zaanwijk en Koog aan de Zaan wordt de provinciale weg versmalt. Op de overtollige rijbaan aan de zijde van de bestaande woonbebouwing worden casco's gebouwd die geschikt zijn als werkwoningen. Deze bebouwing wordt aangeaard ter plaatse van de huidige middenberm. Hierdoor wordt een geluidswal gevormd voor de nieuwe en bestaande bebouwing. De Dijk ter hoogte van Zaanwijk manifesteert zich als een dijk door grastaluds, die extensief beheerd worden door schapen. Ter hoogte van Koog aan de Zaan is het talud verhard door bijvoorbeeld zonnepanelen, die een bijdrage leveren voor de energiehuishouding van de woonbebouwing. De dijk is daarnaast de aanlanding voor diverse voet- en fietsbruggen over de weg en het spoor. Zij maken nieuwe verbindingen mogelijk tussen de oost- en westzijden van Zaanwijk en Koog op de Zaan.

De Schans

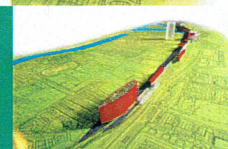
Bij het viaduct onder de A8 wordt het huidige sportpark als een schans vormgegeven. In feite is het een opgetild landschap dat oploopt vanuit het Guisveld. Onder dit landschap bevindt zich een transferium met parkeerfaciliteiten, kantoren, bedrijven, winkels en het NS-station Koog aan de Zaan. De Schans biedt toegang tot het Guisveld voor voetgangers en verbindt de oostzijde met de westzijde van Koog aan de Zaan. De Schans is een knoop, waar de gelijktijdigheid van functies tot een beeld worden verheven dat deel uit maakt van zowel het landelijke als het stedelijke.

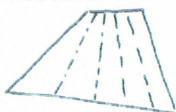
De Noordtoren

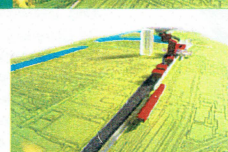
De ruimte tussen het spoorwegviaduct en de weg wordt benut voor een markant kantoor- of bedrijfsgebouw. Het is een baken voor Zaandam en markeert hier het begin of einde van het meest verstedelijkte gebied aan de Groene Zaan.

De Boulevard

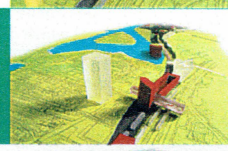
De weg is hier als een eenheid vormgegeven. De grasstrook tussen de rijbanen is vervangen door materiaal dat qua karakter aansluit bij het asfalt. Dichtbij het NS-station is het een goede vestigingsplaats voor bedrijvigheid. Aan de zijde van het spoor is bedrijfs- en kantoorbebouwing gesitueerd. Hierlangs loopt een promenade op naar het verhoogde Hof. Samen vormen zij geluidswering tegen spoorweglawaai voor bestaande en nieuwe woonbebouwing aan de stadskant van de Boulevard. Vanaf de promenade sluiten bruggen voor voetgangers aan op de bestaande stedenbouwkundige hoofdstructuur van Zaandam.

Het Hof

Tussen de perrons en de gedempte Gracht versmalt de weg. Hier is de Hof, kantoren gecombineerd met winkels. Het complex ligt verhoogd ten opzichte van de weg, waardoor de brug over de perrons en de weg aansluit op het winkelplein in de Hof. De Hof is het contragewicht van de Dam van Zaandam. Kenmerkend voor de Hof is het plein. Het is ontmoetingspunt door de concentratie van woningen, winkels en horeca met een hotel.

De Zuidtoren

Deze stadsmarkering is gelijk aan de Noordtoren qua vorm en functie. Het gebouw staat op de plaats van de huidige bedrijfsbebouwing en het Zaaneland. Door de Zaan hier te verbreden komt de Zuidtoren in het water te staan. De weg wordt daardoor op dit punt aan beide zijden geflankeerd door water en vormt in feite een brug naar Zaanseind.

Zaanseind

Het beeld langs de weg wordt gedomineerd door showrooms aan de westkant. Zaanseind onderscheidt zich door het bosachtige karakter van het oude kazerneterrein uit te breiden in noordelijke richting. Bestaande gebouwen worden geschikt gemaakt voor wonen. Nieuwe woongebouwen worden los van de bestaande bebouwing ontwikkeld tussen nieuwe en bestaande bomen. Daar waar mogelijk wordt het parkachtige karakter van deze wijk versterkt door heuvels. De heuvels kunnen traditioneel gevormd worden door aarde. Ze kunnen echter ook experimentele woonbebouwing zijn, die door aarde is bedekt. De uitloper naar de pont wordt hergeprofileerd als onderdeel van het park Zaanseind. Hier is een halteplaats denkbaar voor de hogesnelheidsboot Amsterdam-IJmuiden. Vanaf dit punt kunnen de forensen uit Amsterdam vanaf de boot met de fiets

